

601

नोतिपाठम्

पण्डित श्रीप्रियनाथ विद्याभूषण, एम. ए. वाङ्मयम् ।

THE KUPPLISWAMI ASTRI

RESEARCH INSTITUTE,

77, A

NEETI-PATHAM.

BY

PANDIT PRIYANATH VIDYABHUSHAN, M.A.

(Banskrishnaiah Gold medalist, Calcutta University)

Head Pundit, Dacca Collegiate School (on deputation as

Tutor to the Hon'ble Minister of Education, Dacca)

Assistant Secretary, B. B. Sanshodhan Mandal, Dacca

Member, Law & Co. Legal Commission, Calcutta

Examiner, Calcutta and Dacca Universities

Member, Dacca University Court

Examiner and Member of a Standing Committee

Board of Intermediate and Secondary Education, Dacca

First Edition 1936

Printed by

PANDIT SUTANATH VIDYABHUSHE

SRINIVAS MATHUR BANGLADESH Dacca

Print & Sell every day

KUNTALINE PRESS,
61, BOWBAZAR STREET, CALCUTTA
PRINTED BY P C DASS

OPINIONS

1 From Mahamahopadhyaya Dr. Hachaprasad Sastri, M.A., Ph.D., C.I.E., F.A.S.B. Fellow of the Calcutta University, Formerly Principal, Sanskrit College, Calcutta, and Professor and Head of the Department of Sanskrit and Bengali, Dacca University, Vice-President Asiatic Society of Bengal, etc. etc.

‘ শ্রীমদ্ভাষ্যে ভাষ্যকর্ত্তী ৪৭৪ পটিকা’ অতি মনোহর। বেশ আশ্চর্য্য অলিঙ্গিত নহিলে যেমনিয়া। বই বেশ বইবারে, দুবি ইংরেজী সুম্মিলিতকৃত আশ্চর্য্য অলিঙ্গিতকৃত ভাষ্যে ত্রি-কই হইয়াছে। ভাড়াভাড়া আশ্চর্য্য ভাষ্যে শিখা করিতে ভাষ্য, ভাষ্যের দুই উপদেশী হইয়াছে। * * *

26, Patuddanga Street,

Calcutta

September 3, 1926

ভাষ্যে শ্রীমদ্ভাষ্যকর্ত্তী

2 From Mahamahopadhyaya Pandit Padmanath Bhattacharyya Vidyabhusan, M.A., Retired Senior Professor of Sanskrit, Cotton College, Gauhati in Assam —

‘I have read with great pleasure the Sanskrit Reader ‘Nispatham’ by Pandit Prynath Vidyabhusan M.A. and can state with confidence that the book will prove highly beneficial to the

Sanskrit reading students of Class VIII of the High Schools if prescribed as a text book of that class. The stories selected are all written in a style suitable to the capacity of the pupils for whom the Reader has been compiled and they are entertaining as well as instructive. I heartily wish the book every success that it richly deserves.

45 House Kalam, Benares City The 1st October 1926	}	PADMINATH BHATTACHARYA <i>Retired Professor</i> <i>Canton College, Calcutta</i>
---	---	---

3 From Prof. Harinar Banerjee, Savitri, is a Professor of Sanskrit, Presidency College, Calcutta and Paper Setter and Head Examiner in Sanskrit for the Matriculation Examination of the Calcutta University. —

"I have gone through your Veevpatham which you kindly sent to me and I have much pleasure to say that you have spared no pains to make the book quite suitable to the young boys for whom it is intended. All the stories are attractive and teach moral lessons, so the reading of the book will help them to build up their character which is the chief aim of education. I am also glad to see that the language of the book is simple and at the same time classical."

212, Peary Das Lane, Calcutta 24th September 1926	}	Yours sincerely HARINAR BANERJEE
---	---	-------------------------------------

4 From Dr P C Chakrabarti, Kanyasulkya,
Sastri M A, Ph D P R S Examiner and Lecturer
in Sanskrit, Calcutta University.

I have gone through the "Netupatham" compiled
by Pandit Prynath Vidyabhushan M A The
compiler, who is well known for his activity in
connection with the advancement of Sanskrit learning
in this part of the country, has judiciously selected
a number of short Sanskrit stories so as to place the
best specimens of Sanskrit prose before the young
learners of Sanskrit I feel no hesitation in saying
that the book will be highly useful to those for
whom it is intended This little book has many
commendable features and I cannot but admire its
beautiful get-up,

Sd PRADHAT CHANDRA CHAKRABARTI,
Kanyasulkya Sastri M A Ph D
6626 Preached Koychand Scholar
Lecturer in Sanskrit, Calcutta University

5 From Prof Radhagovinda Basu M A, Senior
Professor of Sanskrit, Rayshahi College on deputation
as Senior Lecturer in Sanskrit University of Dacca —

I had very great pleasure in reading the contents
of the Netupatham—a selection of Sanskrit prose and
verses—by Pandit Prynath Vidyabhushana M A
The pieces have been very carefully selected and

arranged in scientific order. I am sure, the compilation will very well suit the requirements of the students of Class VIII of Secondary Schools.

Dacca	}	RAMESHWAR BASAK
24.11.16		

6 From Rai Satyendranath Bhadra Bahadur M.A. Principal, Jagannath Intermediate College Dacca Examiner, Calcutta and Dacca Universities, etc. etc.

The publication of *Neetipathan*, a volume of Sanskrit Selections by Pandit Prityanath Vaidya bhushan seems very opportune. He has produced an eminently readable book—consisting as it does of choice extracts from the master minds of old. These will serve at once as models of style and as a store-house of instructive moral lessons couched in simple grammatical language which go straight into the learner's heart. If judiciously taught, these lessons will not only improve their knowledge of the language but elevate their minds and hearts as well.

S. N. BHADRA,
Principal Jagannath Intermediate
College, Dacca

7 From Principal M. Mitra B.A. B.T. 188 (Offg.) of the Teachers Training College, Dacca, Examiner, Calcutta and Dacca Universities. —

Narayana by Pandit Prayana Vidyashastri
It is, in many respects, an improvement on the
existing books of the kind on the market

Ramesh Datta, } M. Mirza
April 7th 1935 } Principal (Offg.) Teachers'
 } Training College, Dacca

8 From Mahamahopadhyaya Pandit Durgacharan Sankhya Vedantistatthi, Sreegopal Das, Mullick Fellow, Calcutta University, Principal : Bhagabat Chakraborty, Howrahpur, Calcutta, Member, Calcutta Sanskrit Association etc etc

ଶ୍ରୀତତଃ ପଠିତ୍ବା ତତ୍ର ଗୋତିନୀତିଃ
ହିତଃ ଇନ୍ଦୋର୍ଗାନିବିକାଶପୁରଃ।
ନିକ୍ଷାଦିନାଃ ତତ୍ର ଇହୋପକାରି
ଆତ୍ମାଃ ସମ୍ଭବୀରାତି କାମଦେଃଃ।

3110

(बडा बडा ना बाडा)

ଶ୍ରୀମତୀ ଉତ୍ତମ ମାଧବୀଦେବୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ।

9. From Pandit Kish Krishna Vidyabased, (Head Pandit, Sonargaon H. E. School) Examiner Govt Sanskrit Title Examinations and L. B. Sarawat Same Examinations :—

ବସନ୍ତା ବାସନ୍ତା ଦେବଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଃ ।
 ମୌଳିକାଂଶିଃ ବସନ୍ତଜ୍ୟୁଃ ସଂସିଦ୍ଧାଃ ।
 ଜିହ୍ଵାଂଶିଃ ସିଂହାଂଶିଃ ମୌଳିକାଂଶିଃ ।
 ବାସନ୍ତଃ ଜ୍ୟାଂଶିଃ "ହେତି ଜ୍ୟୋତିଃ ସଂସିଦ୍ଧାଃ ।

কবিতা বহিৰ পৰিচয়ৰ প্ৰাপ্যৰি তৰ ইতিহাসমূলক।

কবিতাৰি তৰ বন্ধু ছাত্ৰসামূহ্যৰ পাইব।

<p>ইচ্ছাৰ চকুপাত ১৮৮০ শকাব্দীৰ পৌৰ বৈশাখ ১৮ শ দিনে।</p>	}	ঐক্যবদ্ধ বিদ্যালয়
---	---	--------------------

10 From Prof Gurubandha Bhattacharya B.A. B.T.
Offg Vice Principal Teachers Training College,
Dacca, Examiner, Calcutta and Dacca Universities
Translator of the dramas of Bhavā the great Sanskrit
Poet —

I have not studied the book ('Nalpatham') in detail, but I have been through it hurriedly in parts and with care in others. It seems to me to be of very suitable scope and the matter exceedingly sound. The book has evidently entailed much labour and contains much solid experience. It is worth a hundred volumes of similar books written by people who have never taught in schools. This book will set a standard to our schools for their guidance in the matter of the selection of Sanskrit text books for the class for which the book is intended.

Sept 7, 1925

GURUBANDHA BHATTACHARYA

11 From Prof Ramendranathan Basu M.A. Senior
Professor of Sanskrit, Feroz College, and Examiner,
Calcutta University —

I have much pleasure from a perusal of the
'Nalpatham' by Pandit Pnyanath Vidyabhusan

୩୩ The Reader has for its contents most attractive and wholesome passages well-graded in point of difficulty with their morals indicated to the best advantage. This process will be very useful to the young learners and I am sure the book will appeal to them and assist in the building up of their character.

Another special feature of the Reader which I am glad to note is that short notes in English and Sanskrit of all important words and phrases, have been inserted at the bottom of every page of the Text.

In fact the learned author has spared no pains to make the book really useful for the boys and I have every reason to believe that his strenuous effort will be amply rewarded.

1st College,
16th July 1926

} RAMENDRAMOHAN BOWE

12 From the pen of Prof. Chandra Bandyopadhyaya B.A. (the reputed Literateur of Bengal, Professor of Bengali in the University of Dacca formerly, Lecturer Calcutta University, Paper setter and Examiner Calcutta and Dacca Universities) published in the most leading journal—the "Prabasi".

ପ୍ରସ୍ତାବୀ—ବ୍ରାହ୍ମାନ୍ଧ ୧୦୦୦, ୨ ୧୩।

ବୈଜ୍ଞାନିକ—ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଜ୍ଞାନ, ୧୫ ୧ ବଡ଼ ବାରିତ।

ବିଦ୍ୟାବଦ୍ଧ—ବିଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ, ବାସନ୍ତ ଶିକ୍ଷ, ଯେ ମାସାବଦ୍ଧ,
୧୯୩୧ ୧୦ ମୂଲ୍ୟ, ୫୦ ମାସ।

[illegible][illegible]

এই সব সোপে তখন বিভিন্ন প্রিন্সিপাল বিদ্যালয় তখন প্রাচীন
স্বাধীনাবলীপ্ত অথবা থেকে থেকে থেকে পাঠ
কালি প্রভৃতিবিদ্যালয় ব্যবসায়, ব্যবসায় বিদ্য বিদ্য ও
নূই বিদ্যালয়সম দলীক এবং ন কত কোথা গুই বিদ্যে এবং ও ,
হওয়া গিরি শিক্ষার্থীদের অস্ত্রান ও অস্ত্রান

નુદત્ય એ વાતમયી જ્ઞાન ચારણા : એ સંસ્કૃતિ વિજ્ઞાનના
પાસા વિષિએ કોવ છાંકાઓના પહોંચાણ વિદ્યુત સજ્જાત વિદ્યાના
જ્ઞાન : સંસ્કૃતિના વાતમયી જ્ઞાન : એ સંસ્કૃતિના
સજ્જાત ચારણા :

अथ सारसंग्रहः

[illegible]

ଯେଉଁ କଳିକାତା "କୁଳଜୀବ" ଶ୍ରେଣୀର ପରିଚାଳନା
 ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରାମୀଣ । ସ୍ୱାଧୀନ ଥିବା ଥିବା । ସାମାଜିକ, ନିଜା
 ବିଚାରମାନଙ୍କର ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଉପରେ ଆଧୁନିକତା
 ଗ୍ରହଣ କରିବା ଶକ୍ତିର ଉପରେ ଆଧାର ରହିଛି ।

PREFACE

Of the making of text books on Sanskrit there is no end and after all these fertile years of this industry, one actually hesitates to add one's own handwork to this truly bewildering output. But I am heartened by the feeling that I have perhaps not gone quite the same way that my predecessors have and the following pages may, both in general design and detailed work, offer something which answers specially the new needs of our fast changing times.

One of these needs may be particularly mentioned. Sanskrit will henceforward be a mere optional subject for the Matriculation candidates and the crux for a science training being just now what it is, the greater number of our boys will, even in their class VIII, bid farewell to the language that the ancients lovingly called the speech of the gods. Yet the value of a fair grounding in Sanskrit cannot be gauged. It puts a Bengali into far easier terms with his vernacular and opens up to him a vast and rich heritage from which uncounted generations of his race have drawn nourishment for their souls. It was worth while, therefore, to attempt a "Reader" which could be used in Class VIII and which would by itself carry the boys far enough into the language for an

understanding of at least its simpler literature. The present little book is the result of such an attempt.

I have sought to make it self-contained so far as it goes—for, work that has so long been spread over the two top classes of High Schools will have to be completed in Class VIII now in a hurry, and first books of the type now in use designed to lead up to better and more advanced work could not meet this new requirement. Here I have provided short lengths of prose which are not uniform in simplicity or stiffness but which range from the very simple to the fairly stiff and have thrown in a good number of easier pieces which the students might, with advantage, be set to tackle unaided. This last will call forth their powers of concentration and compel an exercise of whatever gifts of expression they may possess and if to this be added a well-guided study of the harder extracts, they will, I hope very soon acquire a fair command of Sanskrit, made up of a knowledge of its grammar and a sense of its *graces*.

Coming to details I would like to mention that I have culled my extracts from the old masters mainly—for the sweetness and fluidity achieved by the ancients have not been achieved again. I have indeed adopted some stories from the *Wṛatāraṇam*, by our Vidyasagara of hallowed memory but all of them are in the old tradition, in tone as well as in style, and their adoption has meant no departure from my ideal.

of serving the students out of classical masterpieces only which are incomparably the best models a learner can keep before himself.

I have not allowed myself to forget that the chief aim of education is to assist in the building up of character. This can be best done in a quiet, unobtrusive way by putting the boy into contact with lovely and wholesome thoughts and thus bringing his spirit into harmony with whatever is right and holy. In order that this result may be obtained we have to teach the boy through things that touch him. I have, therefore, taken care to select pieces that will make a strong appeal to young hearts, because of the beauty of their narrative and have indicated the moral separately—whose souls already moved will be ready to receive eagerly.

No pains have been spared nor money wasted to make the book useful for the boys and attractive to them in its get up. The printing has been done by the best Press in Bengal—The Kantahne—and types have been used which it is hoped will not be the ruin of the juvenile eyes.

I have great pleasure to state that the book has had the advantage of a revision by that eminent scholar in Grammar and Poetics—Pundit Bamu Charan Vidyabakshi himself—a master of methodous verse, and I take this opportunity of expressing my indebtedness to him for the help ungrudgingly given.

and for the many improvements effected in the book through his suggestions. I would also express my obligations to my former pupil Sriman Phaniharen Chakravarti M.A., B.L. for the general assistance he has given me.

I am sensible, however, that many defects will be noticed in this first edition. I should be deeply grateful to gentlemen who would kindly let me know the mistakes and omissions they might detect. I await such kind criticism and I can only close this preface by humbly repeating what the immortal Kāṇḍa has said, once for all, for every author great or petty—"Not till the learned have signified their approval can I regard my performance satisfactory."

RAJENDU NALGOLA Dacca The 29th March, 1926	} PRYATH VISHAKHAK
--	--------------------

सूचीपत्रम् ।

१ । परीपञ्चा	१
२ । चवदाक्षरीपाञ्चागम	२
३ । लोभकसम	५
४ । मुनि-भूषिक कथा	८
५ । ब्राह्मण भुञ्जामसो	१०
६ । साधुभयचम् (पद्यम्)	१२
७ । वस कुक्षीपाश्वागम	१३
८ । कण्टाकण्टमिचला	१६
९ । दैवनि निर्भरता	१८
१० । सप्तर्षी (पद्यम्)	२०
११ । कदापता	२२
१२ । चवाचा भूषार्त्ताम	२५
१३ । गृह मातृवैरिणी	२७
१४ । विद्या (पद्यम्)	३०
१५ । मयाणा मत्स्नानाम	३१
१६ । छपय कथा	३३
१७ । चलय कथा	३६
१८ । बलाद् वृत्ति वरीयसी	३८

३८ । धर्मोपनिषद्-वापुस्तुको	४२
३९ । सत्यमेव-कथा	४६
४० । यज्ञोक्तादिभिर्वा कर्मसंन्यस (पटलम्)	५०
४१ । सिद्ध युगान्तयो	५२
४२ । मौनवचनं युगान्त-कथा	५४

नैतिपाठम् ।

परोपकार ।

अस्मि कनारदेशे ग्रामावधोषो नाम पर्यंतपुत्राग्रमौषि पन्नाय-
नगरमस्ति । तस्मिन् पर्यंते स्तिष्ठति अस्मिन्नायस्य प्रतिदिन
नगरमागच्छन् अस्मिन्नागतं अस्मिन् नर पर्यंते भौत्वा भक्षयति ।
एकदा स ग्रामवादिभिर्वृत्तः, भौ रात्रिः । तत्र यद्येच्छुं मन्थु-
यतिर आ भक्षतः । यत्र प्रतिदिनं तुभ्यमेकं नर दास्यते ।
रात्रिमागच्छतः (१) तेषां वचनम् । तत्र अस्मिन् तत्रत्या
जना प्रतिदिनं अस्मिन्नागतं (२) तुभ्यमेकैकं रात्रिमाय
प्रयच्छन्ति । अस्मिन्नागतं कालो मतः ।

अथैकदा अस्मिन्नागतं रात्रिमाय नर (३) समागतः ।
आसीत् तस्मिन्नागतं नर तुभ्य । तुभ्य ददाति चेत् विष्णुलोपो
मविद्यति । आत्मानं ददाति चेत् आत्मातुभ्यो ज्ञेयिवात्मानं
न सक्षयति । एतौ दास्यति चेत् आवसन्नागतो (४) भवति ।
एतस्मिन्नागतं नर तुभ्य ददाति । अथ यदि मन्थुता विष्णु-
दित्येव तुभ्येष्टमात्मानं नर । अस्मिन्नागतं दत्त्वा अरोपरे

(१) Agreed to

(२) House by house

(३) Turn

(४) Management of the household affairs

स्वात्मा क्षयमेवाधौ नश्यति वैश्वशिक्षाया (१) सुप्रविष्टः । तस्मै
यथाकामं राज्यस्य समाधानं प्रत्यक्षपदस्य पुनश्चमिष्ट (२) इत्यादि
विश्रितस्तु वदति,—“ओ महासत्त्वः त्वं सर्वभारिणीहरो
पुत्रश्च, विश्वायामश्च प्रतिदिनं व चरविचरति च मदानम
नात् प्रसीदस्मि वरं । मयान् पुनर्महापैर्यसम्पन्नश्च बहुमवदमो
हृष्यते । अस्मै अरक्षन्नास्य समायान्ति तस्येन्द्रियाणि नितरा
न्मृताणि गच्छन्ति । त्वं पुनः समधिक्यं कर्तानि शक्यं वदसि ।
अतः वदस्व को भवामिति । राज्ञा वदति किं मम परि-
चर्यम् ? पराजमेतच्छून्योऽपि जया दीयते । त्वमधुना सुखेन
याज्यकार्यं कारयः ।” एव चतुत्वा च राजानमब्रवीत्, “ओ
महापुत्रश्च, तवाहं प्रीतोऽस्मि । अथ (३) वद ।” तृतीयोऽपि
“ओ राज्यस्यः त्वं यदि प्रत्यक्षमार्गं चरावधि मनुष्यमार्ग
परित्यज ।”

अतश्चतुर्था प्रवृत्तिं राज्यस्य जीवहिमां ज्ञात्वाः । विद्व
मार्गोऽपि अरक्षयस्मिन् वत्कृत (४) स्यात् राज्यधानी प्रति
ब्रतमे ।

नैति —“अपेक्षारज्यं कया हि जीयमम् ।”

(१) A stone for slaughter or execution

(२) कृत्यचर्यं नाथं पुनश्चमिष्ट इत्यादि ।

विद्वं मदानम नात्मा पुनः पुनर्महापैर्यसम्पन्नश्च ।

(३) A boon a blessing

(४) Respected treated with hospitality

चण्डाक्षरीपाम्थानम् ।

अस्मिन् श्रीवैष्णवसंस्थे दण्डदुरास्ये नमस्कृतः । इत्येवैव
विश्वे चण्डाक्षरी नाम राक्षस प्रतिवसति इति जन-
प्रवादः (१) श्रूयते । एतदा चण्डाक्षरादयः पञ्चाशन्नाम अस्मिन्
श्रीर व्याघ्रेण व्यापादितः । कथाविपर्यया (२) चण्डा
बानरैः प्राप्ताः । ते बानरा ता चण्डास्य चतुश्चक्रं वादयन्ति ।
इतो नमस्कृत्यै चतुश्चक्रं वादितो ह्यहः, प्रतिपन्नं चण्डाक्षरं
श्रूयते । चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं कुपितो चतुश्चक्रं वादति चण्डाक्ष-
रादयः इत्युक्त्वा जना सर्वे नमरात् पञ्चाशिकाः । इत्य-
कराक्षरा नाम दुष्टा विशुद्धा (३) चण्डाक्षरोऽयं चण्डाक्षरः (४)
तत् किं सर्वदा चण्डाक्षरा वादयन्ति + इति सत्यं विज्ञाय राजा

(१) प्रवादः—कथयति । *Report, narrate, report*

(२) कथाविपर्यया—एवमौचित्यं कथितं कथितं कथितं कथितं, श्री-
कथयति इत्यर्थः । *fallen from his head*

(३) विशुद्धा—निर्मला कथयति विपर्यया इत्यर्थः । *Thinking, con-
sideration*

(४) चण्डाक्षरः—यस्य चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं च
चण्डाक्षरः । चण्डाक्षरः—चण्डाक्षरः । चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं
च चण्डाक्षरं इति चण्डाक्षरं चण्डाक्षरं इति चण्डाक्षरः । *The ball is round
irregularly*

विद्यापित (१)—इह यदि विद्वन्मोक्षयन् (२) त्रियने
तदाऽहम् वन (३) अष्टाक्षरं वाचयामि (४) । ततो राज्ञा
तुष्टेन तस्मै वनं दत्तम् । तत्रैवा यं मन्त्रम् कृत्वा तत्र
मन्त्रादिपूजाभोगं दातवित्वा अथ वायव्यदिक्कामादाय वनं
प्रक्षिप्तं कन्यानि प्राचीनैर्वा (५) । ततो वनस्य परितः
वानरा कलापन्ता (६) बभूवुः । तत्रा यं अष्टमं मन्त्रीत्या
नामकं ध्यानं च मन्त्रमन्त्रीकृत्या पश्यन् ।

शीलि — कार्यमात्राच्च मैतव्यमज्ञात्वा तस्या कारणम् ।

(१) सर्वदा अष्टा अक्षरानि किम् इति वदन्मन्त्रेण वा तदा मन्त्रेण
वदन्तया अष्टाक्षरमन्त्रेण वाच्यं वाच्यं वदन्तया विद्वन्मन्त्रेण इति वनम् ।

(२) विद्वन्मोक्षयन् — विद्वन् एव तत्र उपविष्टः भवति । A student of
Brahmavidya

(३) वनम्—एतत् मन्त्रम् विद्वन्मन्त्रेण वदन्तया वदन् । मन्त्रम् मन्त्रम् ।

(४) वाचयामि—निवाचयामि इत्यर्थः । 'Vaidya, brahman under control'

(५) प्राचीनैर्वा—उत्तरादि दिक्षु । Scattered around

(६) कलापन्ता — कलापयन्ते वादन्तः । Engaged in talking to each other

सौम-फलम् ।

एवञ्च कश्चित् हृदो व्याघ्रं खलु कुपयन्त्यं करस्तीरे ब्रूते
—मी मो पात्या एदं सुवर्चं कङ्कचं दहन्ताम् । दन्तो ज्योमास्तदेव
केनचित् पात्येन आलोचितं—मास्मेनेत्यत् सञ्चयति । किन्तु
अस्मिन् आका मन्देरे (१) प्रवृत्तिर्न विवेका । तच्चिरपयामि
तावत् । प्रकाशं ब्रूते—कुत्र तव कङ्कचम् ?

व्याघ्रो हृदं प्रकाशं दर्शयति ।

पात्योऽपदत्—कथं मायात्मके (२) जगति विश्वासः ?

व्याघ्रं कथाय—कुरु १ जगत् । प्रसीदतु यौवनदवायाम्
अहम् अतिदुर्बलं पात्यम् । अनेन बी मातृकायां वधात्मकम्
दुष्टं सत्ता दारात् । यश-बीजवाचम् । ततः केनचित्
धार्मिकेनाहम् कथंदिष्टं, “दानधर्म्यादिवन् आचरतु भवान्” ।
तदुपदेशात् एतासीमं अहं खलु शूल (३) दाता हृदो वसित-
मङ्ग-दन्तं न तव विश्वास भूमि (४) । अहम् च एतावान्
सौम-विरहो (५) देवः अहंदायतमसि सुवर्चं-कङ्कचं दन्तो

(१) Doubt

(२) Dangerous force, mischievous

(३) Accustomed to talking in sacred matters

(४) A person worthy of confidence

(५) Abstinence from good or temptation

कस्यैचिद् दातुम् इच्छामि । तथापि व्याधौ व्यानुष खादतीति
सोपायवादी (१) दुर्निवार (२) । अथा च वर्मवास्तानि
अधीताणि । अथ—

वाथा यथात्मनोऽभौटा भूतानामपि वै यथा ।

आत्मोपयोगेन भूतानां दया कुर्वन्ति साधवः ॥

सहायीव दुर्गत, वैत तत् तुभ्य दातुं सवसाहम् ।
तथाचीजम्—

इविङ्गन् भर सौम्येय सा प्रवच्छेदरे (३) यमम् ।

आधिलभ्योपय पथ (४) नीचमथा (५) विमोचये ।

तदत्र वयसि सात्ता सुवर्षे कटुचमिदं यथात्म । सती
वायदधौ तदव-प्रतीती (६) सीमात् का खातुं प्रविशति,
वायदेव सहायदे निमग्न पलायितुम् अयम् ।

त वदे पठित इदा व्याधौऽवदत्—अहम् । सहायदे
वर्तितोऽसि । अकस्मान्नमम् उलापयामि । इच्छुता यमे

(१) Public blame

(२) Difficult to be stopped or contradicted

(३) To the rich

(४) Proper, beneficial

(५) Of one who is well as hostile

(६) Confident in his words

यत्ने शयनस्य विना व्याघ्रेण हृतं स पाण्डो व्याघ्रादिव (१)
व्यादिनश्च ।

अतः भुविष्यत्तु यद्विचारितं तत्त्वं न कर्तव्यम् ।

नीति — शोभाशोभश्च नाशश्च शोभः शयनस्य व्याघ्रम् ।

मुनि-सूयिक-कथा ।

अस्मिन् नीलमार्गस्थे महाशयेना नाम मुनिः । तेन चाश्वस्य
 मुनिशर्मै (१) सूयिकमामकं कायमुष्माद् भवति इह । ततो
 यदाबुद्धेन तेन मुनिना स संवर्धितः । तच्च सूयिकं स्थापितुम्
 अनुभाषणं विद्वान्मो मुनिना इह । पश्चात् तप इत्यावात् (२)
 तेन मुनिना स सूयिको वलिहो विद्वान् कृतः । स विद्वान्
 कुक्षुरात् विमतिः । बलीहो कुक्षुरः कृतः । कुक्षुरस्य व्याघ्रात्
 मज्जइधनः । तद्वनमार्गं च व्याघ्रः कृतः ।

अथ तं व्याघ्रमपि मुनिर्मुयिकमिर्व्यधेय (३) पश्यति (४) ।
 अतः कथं तद्व्याघ्रं जना तं व्याघ्रं दृष्ट्वा वदन्ति—अनेन मुनिना
 सूयिकोऽयं व्याघ्रता नीतः ।

(१) Near the hermitage

(२) By dint of religious austerity and penance

(३) As a cat

(४) Looks upon

एतत् सुखा च आधोऽचितवत्—आवदनेन मुनिना
 प्रीयितव्यम्, तावदिदं मम अस्वभावानम् (१) अकीर्तिकरं (२)
 न प्रकाशयते । इति यन्मात्रोच्यते च मुनि इत्युक्तमुच्यते ।
 मुनिस्तस्य चिन्तयितुं (३) ज्ञात्वा "पुनर्मृषिको भव" इत्युक्त्वा
 च मृषिक एव कृतवान् ।

इति —नैच आधवद ज्ञानं स्मरितं इत्युक्तिरिति ।

- (१) Tale of my natural condition
- (२) Disgraceful
- (३) Intention

ब्राह्मण-भुजङ्गस्यो

पश्चि बन्धिविद् पश्चिहाने हरिदस्यो नाम ब्राह्मण । तस्य च त्रिंश कुर्वन्त सदैव विष्णुस्य आलोचनार्थम् । अथ एकस्मिन् दिवसे स ब्राह्मणो वर्षार्थं सनेत्रस्यै हस्तक्षायया (१) प्रभुम् । पश्चिदूने वस्त्रोकोपरि (२) प्रसारितपत्रम् (३) भीषकं भुजङ्गम् दृष्ट्वा अथो चिन्तयामास 'भूतम् एषा वैचक्ष्यता (४) कदाचिद् अपि न पूजिता, तेन इदं मे हविस्संघं निरस्योभयति । एतद् अक्षमं यस्यां भुजङ्गं अथ हरिष्यामि । इत्यनन्तरं कुत्रोऽपि क्षीरं पात्रित्वा घरायै निक्षिप्य वस्त्रोकात्मिकम् अक्षमम् अथाथ "ओ वैचक्ष्यता मया एतावन्तं कायं न ज्ञातं यत् त्वम् अथ वरसि । तेन पूजा न कृता । यत् साध्यत एतन्न' । एवम् वक्त्वा दुग्धं निषेधं यज्ञाभिमुखं प्रायात् ।

अथ प्रातर् गायद् यामलं यस्यासि तायत् दीनारम् (५) एव घरायै दृष्टवान् । एवञ्च प्रतिदिनम् एकाशो वसामास तस्यै क्षीरं ददाति एतेकञ्च दीनारं यच्छति ।

पदैकस्मिन् दिवसे वस्त्रोके क्षीरजलनाथं पुनः निधुन्य ब्राह्मणो कामं जमात् । कुत्रोऽपि क्षीरं तत्र क्षीरं सस्यात् च यज्ञं समायात् । निष्क्रम्य तत्र यत्ना च दीनारम् एव

(१) Under the shadow of a tree

(२) कुत्रिहान्यं कीर्तिं वस्त्रोकोपरायै वस्त्रिहान्यं वस्त्रम् । Large accumulation of soil made by white-ants. An ant hill

(३) With its head expanded

(४) Duty of the field

(५) A gold coin

साधुसंघस्यम् ।

मादृशत् परदारिद्र्यं परदुःखेषु लोदयत् ।
 चात्मवत् सर्वभूतेषु यं धरति न पश्चिद्य ॥
 साप्राप्यमभिरुच्यन्ति नष्टं निष्कृन्ति प्रोचितम् ।
 चादत्स्वपि न मुञ्चन्ति (१) नरा पश्चित्तदुदय ॥
 अयं निजं करो वेति यचनां संप्रवेदयाम् ।
 सदारचरितानां तु (२) यमुपैव कुटुम्बकम् (३) ॥
 निर्गुणेष्वपि सर्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ।
 नहि सङ्गरति (४) ज्योत्स्नां यन्महापलायवेगमनि (५) ।
 दानं दण्डिभ्यः प्रभोज्य भान्ति
 रूपां तपो (६) ज्ञानवताश्च मोक्षम् ।
 दम्भान्निहन्ति च (७) सुखोचितानां
 दया च भूतेषु दिव (८) नश्यति ॥

-
- (१) Are not perplexed
 (२) Of the noble hearted
 (३) Relations
 (४) Deprives of her light
 (५) At the house of a cruel & mean minded person
 (६) Penance austerities
 (७) Self-control abstinence from desires
 (८) Heaven

इस-कृष्णोपाख्यानम् ।

अस्मि मगधदेशे कुञ्जोत्पलाभिज्ञान (१) मय । तत्र विराज सङ्घट विषट नामानौ इषी नियुक्त । तयोर्मित्र लक्ष्मणोवन्तौ कृष्ण प्रतिपद्यति । अयेकदा भौवराज्य(२) तत्रोक्तम्—“वदन् चक्षामि अयं कथित्वा (३) प्रात मस्य-कृष्णोदशे व्याजदयित्वा ।” तदाकर्ण्य कृष्ण इषी आह—
‘सुहृदो सुतोऽयं भौवराजाय ? अयुष्मा कि मया कर्त्तव्यम् ?’
इषी आहत्तु --“जायता पुनस्तावत् पञ्चात् वदुचित कत् कर्त्तव्यम् ।” कृष्णो ब्रूते—“मैत्रेय । यत दृढचक्षिकरोऽह-मय (४) तत् यथाक्रम आह कट प्राप्नोमि तदयं विधीयताम् ।’
इषी आहत्तु —“अमाययान्तरे प्राप्ते तव कुमन्तम् । कर्त्तु-

(१) कुञ्जोत्पलाभिज्ञान—कुञ्जनि विचित्रानि उपलब्धि पञ्चम योनिन तत्र सुतोऽयम्, सुतोऽयम् अभिज्ञान नाम उक्तं कत ।

(२) Fisherman

(३) Staying

(४) दृढचक्षिकः—इत अस्मीकित चक्षिकः अयम् वैद्य यः । [I see that danger is imminent]

सच्छब्दो को विधि" (१) । कुम्भीं ब्रू—“यथाह मज्झिमा
सह साकाशपरमेया कामि स उपायो विधोवताम् ।” तसौ
ब्रू—“अथ उपाय सच्छब्दति ।” सच्छब्दो वदति—“युक्त्या
चक्षुर्दृष्टं वातश्चक्षुर्दृष्टं एकं मया सुखेन चक्षुर्भवितव्यम् ।
अतो भवतो पञ्चवर्षेण मयापि सुखेन तन्मन्त्रम् ।” तसौ
ब्रू—“कश्चनस्यैव उपायः । आवाभ्यां नीरमान त्वं दृष्ट्वा
कोचो विधिः पञ्चममेव । तदाकर्त्तुं यदि अस्मै उत्तर
दद्याति तदा एव भवन् भविष्यति । तत् सर्वथा चक्षेव
कीदृशम् ।” कुम्भीं वदति—“तत् विमदम् अथ ? न
विमदि मया पञ्चमम् ।” तत एवम् अनुष्ठितं सति आवाभ्यां
नीरमान तं कुम्भीं आलोक्य सर्वे नीरपका (२) यथा
पायसि वदन्ति च—“यसौ मज्झिमास्येन । पवित्रा कुम्भी
समुद्भूतिः ।” तत्र कविदाह—“यथा कुम्भीं पठति, तदा
चक्षेव पञ्चा आदित्यः ।” कीदृपि विमदति (३) “यदा
नेत्य” कवितु वदति—“वरस्य कस्यपि दाध्या भवितव्यः ।”
तत् पदप्रयत्नम् (४) पायस्यं च कुम्भीं कोषात् विमृत्तदूष्य-

(१) विधि — यथा । “How to get out over the land?”
वदति एते । How to get out over the land?

(२) Cowherds

(३) Speaks

(४) Harsh and cruel words

सम्भार (१) धनदत्—“तुभ्यमि ह्येष अचिन्तयम् ।” इति
यदर्थेन बाह्यात् पतित मोरचने आत्मादिद ।

नैवि —“सुहृदा जितवामाया य नृपोति न आक्षिप्तम् ।

विपत् सविहित तस्य स नर जलुनन्दन (२) ॥

(१) निजानुभवसाधन —निजसा मन्त्रिपञ्चन पञ्चमस्य सुमन्त्रसाधन विवि
द्वि सप्त गण्य सप्त विविता सविहित जनेन ज्ञान ज्ञेय । One who
disput his own practice

(२) सविहित—निजद्वर्तनी Near at hand जलुनन्दन —जलन नन्दन
आलोचयति य स जलुनन्दन, जलनानु आनन्दन । य सविहित जलनानु
देवता जलनानु निज जलनानु य जलुन आनन्दन तस्य यदे य
इति जलन जलनानु इति जलन । Causes delight to his satisfaction

कण्टाकण्ट-मित्रता

अस्ति मगधदेशे वन्यकण्टो नामारक्षसो (१) । तस्मात्
विराभक्तः कश्चिन् वन्यकण्टो मित्रवत् । अथ वन्य
कण्टोऽप्यस्मिन् इदमुदाहृतः (२) केनचिन् वन्यकण्टोऽपि ।
वन्यकण्टोऽपि मित्रवत् अथ वन्यकण्टोऽपि मित्रवत् ।
वन्यकण्टोऽपि मित्रवत् अथ वन्यकण्टोऽपि मित्रवत् ।
वन्यकण्टोऽपि मित्रवत् अथ वन्यकण्टोऽपि मित्रवत् ।

अथ तौ वन्यकण्टो वन्यकण्टो मित्रवत् । तौ इदम्
वाक्योऽप्युक्तः कश्चिन् वन्यकण्टो । वन्यकण्टो इति "वन्य कण्ट
वाक्योऽपि मित्रवत् मित्रवत् वाक्यम् ।" वाक्यो इति "वन्यकण्टो
वन्यकण्टो मगध देशो न वन्यकण्टो" । अथ वन्यकण्टोऽपि मित्रवत्
वितर्को (३) अस्मिन् । ततो मगधदेशे वन्यकण्टो वन्यकण्टो
मित्रवत् ।

अथ वन्यकण्टो वन्यकण्टो वन्यकण्टो मित्रवत् वन्यकण्टो
"वन्यकण्टो वन्यकण्टो वन्यकण्टो मित्रवत् । तदा तौ
वन्यकण्टो वन्यकण्टो" । तदा तौ वन्यकण्टो वन्यकण्टो वन्यकण्टो
मित्रवत् । अथ वन्यकण्टो वन्यकण्टो वन्यकण्टो वन्यकण्टो ।

- (1) Dangerous forest
- (2) Strong and stout
- (3) Delicacies, delicate
- (4) Deceitful words
- (5) Duration
- (6) I start

तत पुनराकरोत्युक्तं कार्यैर्वैद्यो बभूव । अथ तन्मन्त्रकृत्तामागतं
विश्लोक्य च जगदि चिन्तयामास "हृदयस्थानदयं बभूव" । तन्मन्त्र
हृदयं च प्राप्तमितो (१) कृते "सन्धेः क्षिप्तिं मम वयमवतः । सत्यं
जायता मास" । स्वान्वेष्टोक्तं "सन्धेः कृते पापाः क्षान्तिर्निश्चिताः ।
तद्वत् महान्तकवारो (२) कलमेतान् दग्धैः कृत्यामि । प्रादुरीष
प्राधानं हेक्ष्यामि ।"

अथ काव्यं तद्वेद्यकाक्षे स्वयमभाषत विश्लोक्य वृत्तकृतोऽ-
न्विष्यत तदाविधं हृदोवाच "सन्धेः । विमेतत् ?" स्ववेष्टोक्तम्—
"अवधीरितं (३) वृद्धावप्यस्य पलमेतत्" । काव्योक्तं "सन्धेः ।
नतस्तु शीघ्रता नास्ति । अथुता तदावस्थानं सत्यवत् सन्दर्भं
पदान् सन्धोक्तम् (४) सातव्यम् । तदावत् सन्दर्भं करोमि तदा
तत् सत्याय पलायिष्ये" । तन्मन्त्राद्येन स्त्रियः । तत्तं देववर्ति
तदाविधं सत्यं हृदयं न सत्यं क्षिपीकृत्य (५) वयमवतः शीघ्रतामास ।
तत्तं काव्यकृतं कृत्वा सत्यं पलायित । तन्मन्त्रिणं चैतदस्मिन्
चित्तेन जगुर्देन धूर्त्तं वृज्जलं व्याधादिन ।

नीति — "अथमथकथो नीतिर्विपत्तेः कारणं मतम् ।"

(१) Highly delighted evulcent

(२) Sundry

(३) Neglected Of one who neglected the advice of a friend

(४) Sticking the legs

(५) Considering, adjudging

दैत्यरे निर्भरता

अस्मिन् कालदेवे नदीशर्पेन नाम नगर । तत्र राजद्विषयो
 नाम राजा राज्यं कृतवति स्म । स दैव-दिन पराजयोऽतीव (१)
 आर्क्षितः । एकदा तत्र दायादा (२) कर्णे समानस्य तेन सह
 विद्वद् राजा वृषोत्सा कवचीक न नगराद् तावतामाह । तत्र
 स राजा पञ्चा पुत्रेषु च सप्त देवान्तरै रर्यैष्टन् कस्तचित्तनर
 प्लोषयन्नतः । तत्र सुखोऽप्यस्त नतः । स पञ्चा पुत्रेषु
 समन्वितो वटवृक्षमूले मत्तोपनिह । तस्मिन् त्रये वत्स पश्चिन्
 चापन, ते चाक्षर वर्द्धन्त स्म । तत्र रविमोक्ष । अस्मिन्
 नगरे राजा नतः, तत्र कृतानिर्भासि, को वा राजा भविषति ।
 द्वितीयेमोक्ष, पत्र त्वमूले शक्तिवति, तत्र राजा भविषति ।
 अन्तेहस्त तयाह, राजापि पश्चिन् तदाकालवृषोत् । तत्र
 सुखीदयो वात, कर्णेऽपि तत्रा स्मर कर्णेऽपि कर्त प्रहृता ।
 राजापि प्रत कत्व (३) कृत्वा वावहाकमार्यामिमुर्ध (४) निर्मल ,
 तावद्वालोन्वत्तिनिमित्त (५) मन्त्रिमिमुक्ता हृतमात्रा (६) करिषौ

- (१) Devoted to gods and Brahmins
- (२) Known—near or remote
- (३) Morning duties and prayers
- (४) Towards the public road,
- (५) For the selection of a king
- (६) Holding aloft a garland

राधाने लिलोका तस्य कच्छे माला निधाव, हृदमालोभ्य राज-
मवन निधाव । तत सर्वेभ्योऽभिर्मिमिक्षित्वा अभिवेष विधाव
राजदेवरो राज्ये स्थापित । यदादा कश्चिद्विद्विदो नृपा
सन्धिवदा राजदेवरमुन्मूलितुमाश्रम् (१) । अथ देव्या
मन्त्रिणम् । “ओ नाथ ! मयदा अथ तूष्णीं स्वीयसे ? शत्रुभि
र्नमरो देहिता । इमाहे मयस्मच्छानपि वै यदीचन्ति ।” राजोक्तम्,
“ओ मुन्ये । किं यजसेव ? यदा दैवमनुज्ज्वल मयति, तदा
सर्ज्येभ्यः कश्चिमेव मयेत् । यदा इतिज्ज्वल देव, तदा सर्ज्य
कश्चिमेव मयति । इतिज्ज्वलानितभ्य देव हे राज्य इत्त, तस्यैव
विन्ता पतिता । अतस्तेनैव प्रतीक्षारी (२) विधेय ” । अथ न
अगमति विष्णोश्च निधाव राज्यरत्नानाव मयाकुत्र यक्षार ।
यनवस्यो सुखे यराजिता कभूत्तु , राजदेवरोऽपि निष्कण्डर
राज्यमकरोत् ।

नैति — दैव्यर सर्ज्यभूताना तदा कश्चाच-कारक ।

(१) Came to cut overthrew

(२) Kennedy

संस्मर्य ।

सतिरेव सदाभोल सति कुर्वीत सति ।
 सतिर्निवाद मैत्रीश्च नासति किञ्चिदाचरेत् ॥
 वीर्यं (१) हि जलित्वात । वीर्ये सत्त समाममात् ।
 समैश्च समतामिति विविदैश्च (२) विविद्वताम् ॥
 वीर्योऽपि कुम्भ (३) सदादासीदिति सतां विर ।
 चक्ष्माणि (४) याति देवस्य भवति सुप्रविष्टित ।
 दास्य दास्यन्ममसर्वाहन्ते मारकतौर्युक्ते (५) ।
 तथा सत्यविधानेन मूर्खी याति प्रबोधता (६) ॥
 सदा सन्तोऽभिमन्त्रया यद्यप्युपदिशन्ति न ।
 या हि शैरकवा(७)स्तेषामुपदेया भवन्ति ता ॥
 दुर्जनेन सप्त वैर प्रीतिश्चापि न कारयेत् ।
 उच्यो दहति चाद्धार जीव उच्योऽप्ये वर ॥

- (१) Demonstrates
- (२) With the wise and noble
- (३) Flowers
- (४) Some
- (५) Lustre of emerald
- (६) Wisdom
- (७) Free talk, table talk

स्वस करोति दुर्धृत्तं नूनं कलति साधुषु ।
 दयाननोऽहरसीतां बभूव आत्मदीदये ।
 परेण कार्यहन्तान् प्रत्यये दियवादिन ।
 वर्जयेद् वल्लभो वन्द्य विशकुण्ड पयोमुखम् ॥
 मित्र-सख्यन-बन्धूनां गुणे धैर्यस्य चात्मन ।
 आशङ्कितवधावापे (१) द्रो आश्रति सख्यताम् ॥

उदारता ।

पात्रीदुःखिन्ना सक्तमुचोपेत विक्रमादिन्वो राजा
 राजा । स सर्वेषाम्मदा समुद्र एकादा समनधि चविन्नायत् ।
 पात्री । समनोदय कदाचि कदा कदा किं चविन्नायत् न
 ददाति । सत उवाचिन्त विन्त दानमोर्ध्विन्ना (१) समन न
 भवति । यतो विन्नाय समुद्रादेदानमेका (२) कदाचि । समुद्रा
 नागमेव ददाति । समेव विन्नाय सर्वेषाम्मदाय (३) यत्
 कदा उवाचिन्नाय (४) । सत विन्नायविन्नाय न मन्मदी
 निर्विन्त । समानि यत्तुन्नायि चविन्नायि । चविन्नायमपरे
 समुद्राद्विन्नाय चविन्तु साधन समुद्रतोर्ध्विन्त । योऽपि
 समुद्रतोर्ध्विन्त गता समुद्राद्विन्नाय विन्नायविन्तु, "यो समुद्रः
 विक्रमादिन्वो राजा यत्तु करोति, वैश्वविन्नाय नैतुमन्
 समानय" इति । यत्तुमन्मे तुन्नायविन्त (५) दत्ता यत्तु विन्त ।
 योऽपि यत्तु यत्तुमन् न ददो । यदा यत्तुमन्मे ददो यत्तु
 यत्तुमन्, यत्तुमन्मेदोयत्तुमन्मेदो (६) समुद्रो यत्तुमन्मेदो (७)

(१) Without donation or enjoyment

(२) Gift is a really deterring person

(३) A sacrifice at which all that a man possesses has to be presented to Brahman

(४) Begon

(५) Presenting an offering of flowers

(६) Truth has power in a blaze of religiousness

(७) In the guise of a Brahman

तस्मात्तादृशीत्—“ओ ब्राह्मण ! चन्द्राय वा सन्धावना कुना सा
प्राप्तिव । तस्मात् सर्वेषां कृतकर्मो बन्धुः । परं ममात्रं विधित्
प्रयोजनमस्ति । तस्मै राज्ये श्वत्वारिमेतद् द्रव्यं चतुष्टयं दास्यामि ।
एतेषां नाशान्ध, एषा रजः पदं वस्तुं कर्षते नृदाति । द्विती-
यत्वेन भोजनादिकममृतद्रव्यमुत्पाद्यते(१) । तृतीयवशात् पञ्च
रजः पदाति कुलं चतुरश्रवत् (२) भवति । चतुर्थवशात् दिव्या-
भरणानि लायन्ते ।” तदेतानि यजानि सृष्टीत्या ब्राह्मणं तज्यद्विनी-
यावदावतस्थावद् अन्नममादिश्रीताः । राजा यज्ञास्तज्ज्ञान (२)
ज्ञात्वा सर्वान् वाचकान् पूर्णमन्त्रोपधानकरीत् । ब्राह्मणो राजानं
ब्रूया रक्षाभ्यर्चयित्वा प्रत्येकं तेषां शुचमन्नमस्तु । ततो राजा-
यदत्, ओ ब्राह्मण ! यज्ञदनिष्ठाकाशं समतोर्वीदधुवा । मया
सर्वेऽपि ब्राह्मणसमूहा दक्षिणतः योचिताः, सवा न विमपि
यान । तर्हि त्वं एतेषां चतुर्णां मध्ये यत् शुभं रोचते तद्
यक्षीतुमर्हसि (३) । ब्राह्मणेनोक्तं, “यद्यं गत्वा यद्विधीं कुञ्च
सृज्यात् (४) इहा सन्नेभ्यो ब्रूयैषद्, तद् यक्षीष्यामि” ।
तृपेनोक्तं “तथा कुर्व” । ब्राह्मणोऽपि कथ्यदमामन्त्रं सन्ने

(१) चतुर्भुजः Like sector

(२) A full army company, elephants chariots horse and foot

(३) Ceremonial ablution after a sacrifice

(४) You may take

(५) Soth a wife

हृत्ताम्रा चतुर्वर्णम् (१) । सञ्जुह्वा पुनरेषोक्त , “यद्गुणं चतुरङ्ग-
शतं ददाति तद् अहोभारम्, यत् सुखेन राज्यं कर्तुं शक्यते” ।
विशेषोक्त , “सुखिमता राज्यं न प्राप्तेनोप । यस्मात् क्व सन्धर्मे
तद् राजं यद्वाच , धर्मेन न किं सम्पत्तिः ?” ।

भार्य्येषोक्त , “यद्गुणं कुमोक्षणं सति तद् वाच्यताम्, शर्व्वेषां
प्राप्तिर्न चक्रेनेव प्राच्यकारणं भवति” । सुख्येषोक्त “यद्गुणं
रत्नाभरणैश्च सति तद् वाच्यताम्” ।

एव चतुर्वर्णं परस्परं विवादो बभूव । सतो ब्राह्मणो राज्ञ
समीपमानस्य चतुर्णां विवादं हृत्ताम्रां व्यवेदयत् । राजापि
सञ्जुह्वा तन्मते चत्वार्य्येव राजानि ददौ ।

योज्यं चक्रेनेव न कुण्डलेन (१)

दानेन वाचि न च कण्डलेन । (२)

चाभाति (३) वायुं कश्चापराणां

परोपकारिणं न चन्दनेन ॥

शीति —चन्दनेषु तथा वायुं चाभाति(३)पुष्पाङ्गुलीषु च ।

यथेष्टदण्डे ब्राह्मण्यं योदाय्यं महेतां तथा ॥

(१) Described

(२) Barrage

(३) Lustrous

(४) Shores

(५) Lustre, radiance

चवाथा धूर्तानाम्

कस्मिन्निद्विहानि मित्रवर्त्ता नाम ज्ञात्वा प्रतिवर्त्तन्ति
 स्म । स कदाचित् मातृमासे पशुधर्मनाथ राजाश्वर गतः ।
 तत्र तेन कश्चिद् वक्त्रमानो जाचितः 'मो वक्त्रमान आमासिन्ध्याम्
 अमावस्यायां वक्त्रामि (१) वक्त्र, तद् देहि मे पशुम् एकम्' ।
 अत्र तेन वक्त्रे जास्तोऽऽ पीडितस्तु (२) वक्त्र प्रदत्तः । नो
 ऽपि तं समर्थम् इत्येतत्तत्र वक्त्रान्तम् अवसीत्वा स्वान्ने ज्ञात्वा
 कश्चर सपुत्राभिमुखः (३) प्रत्यसी ।

अथ तत्र वक्त्रतो मागे चरो धूर्ता वक्त्रा वक्त्रम् ।
 तेन तादृशं सङ्गतम् वक्त्रं स्वान्तम् आकृतम् अवसीत्वा मित्रो
 ऽभिहितम् "अहो अमा पशोर्धर्मनाथः अद्यतनं किमपात्तं व्यर्थतां
 नेषाम् । तदेव वक्त्रिणा पशुम् आदाम्योतनात् (४) कुर्वे" ।

अथ तेषाम् एकतमो विषयपरिवर्त्तनं विधातुं समुत्सो भूत्वा
 तम् उवाच "मो मो किम् एष वक्त्रविक्रय इत्यत्राप्यम्
 अमुञ्जीयते, तद् एष मारमेव (५) अपचितः स्वान्नाकृतो मोऽते" ।

(१) वक्त्रं वक्त्रानि वक्त्रं वक्त्रानि : I shall perform a sacrifice.

(२) Thickly and well developed

(३) Towards his own city

(४) लेननात् लेननात् आमावस्याम् : Relieved from cold

(५) मारमा पुत्र मे तत्रा अमा पुत्रान् मारमेव कुर्वे । Dog

सतश्च तेन शीघ्रमिच्छतेन चमिचितम् “असौ विद् चम्यो भवान्
यत् यत् सारमेव प्रतिपादयति” (१) । शीघ्रमेव “अथन
शीघ्रम् तत्रा न जायते , यथेच्छं भव्यताम्” ।

अथ शान्तं शिष्टिद् चञ्चलम् (२) यच्छति, तान्द् द्वितीयो
धूर्तं यच्छन्तु यच्छन्तु तम् यथाच “मो अथन यत् यत्
यथाच यच्छन्तु ते सारमेव यथाच यच्छन्तु यच्छन्तु न
यच्छन्तु” । यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु “मो विद् चम्यो भवान्
यत् यत् सारमेव यच्छति” । शीघ्रमेव “अथन मा योच कुद ।
यच्छन्तु तत्रा चमिचितम् । तत्रा यच्छन्तु (३) यच्छन्तु” ।

अथ शान्तं योच (४) यच्छन्तु यच्छति, तान्द् द्वितीयो
यच्छन्तु यच्छन्तु (५) धूर्तं यच्छन्तु यच्छन्तु तम् यथाच, “मो यच्छन्तु
मेतत् यत् त्व सारमेव यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु । तत् यच्छन्तु
मेतत् यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु” । यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु त
यच्छन्तु सारमेवमेव यच्छन्तु, यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु
यच्छन्तु । यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु त यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु
यच्छन्तु ।

नैति — यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु यच्छन्तु ।

(१) प्रतिपादयति प्रतिपादयति । Prove

(२) A further short distance

(३) Do as you please (४) I will, shall

(५) In a different place

यधु-माज्यारयोः ।

अक्षि माज्यारयो-क्षीरे यधुकूटं नास्ति यन्मेरे मज्जान पर्वटौ
उच्यते । तस्य कोटरे देव दुर्धियायात् नक्षितं यधुं यधन (१)
जगद्गमो नाम यधुं प्रतिपद्यति । अथ कथंवा माज्यारयः (२)
तद्वद्वचसास्मिन् वक्षिष्ये आहारात् किञ्चित् किञ्चित् यधुं
ददति । तेनैवो जीवति यावच्च रक्षा च करोति ।

अथ कदाचित् दोर्ध्वक्षीरे नामा माज्यारं पक्षिणावकाशं
भक्षयितुं तत्र आनतः । तस्मादात्मनः दृष्ट्वा वक्षि माज्यारं
भयान्नं कोशादस्य कृतः । तद् यत्नं जगद्गमोऽयं यधुं—
कीद्वयमावाति ।

दोर्ध्वक्षीरे यधुं अथकोशं यधुयस्य पात्रं—वा जगोऽस्मि ।
अधुना अस्मिन्निधामिन् पक्षाद्यन्ममिह न मम्ययति । भवतु
विश्रान्तं तावत् यत्पात्रं यथा समीपम् उपमण्ड्यानि । एता
कोशं यधुयस्य अन्नवीत्—यद्ये । त्वामभिरुद्धे ।

यधुं अन्नवीत्—यधुयस्यम् ।

कीद्वयदत्त—माज्यारिः इमः ।

यधो ब्रूते—यधुयस्य यधुयस्य, यो येत् यन्ममोऽस्मि मया ।

माज्यारिः इदम्—यधुयस्य तावत् मम यन्मम । यतो यद्वदं
यधुं यदा यन्मम ।

(१) One whose nails and eyes have decayed

(२) For his maintenance, For the support of his life

यद्यी हूने—इति विमर्शेन चान्वयोऽपि ।

सोऽयमन्—अथमत्र यद्वालीरे निजस्वाधी (१) निरा-
मिशयो (२) विहासि । युयु भर्तृ-ज्ञान रया (३) विद्याम-
मूमय (४) इति वक्षिष्य बन्धे कर्तव्यता समाधे दम्ब्यन्ति । यत्
भवद्वय धर्मं योक्तुम इहायत । मयस्तस्य एतादृशो धर्मोऽत्र
यत् माम् चक्षिषि यन्मुमुक्षुः । एतद्व्या-धर्मोऽयम् —

अथान्वयविल कायेन चातिथ्य एतद्व्यामयी ।

हेतुं धर्मं तदाच्छाद्य भोग्यव्ययि (५) हृम ॥

यदि अत्र साक्षि तदा सुधीरेव (६) अथवापि ताम्
अतिथि पूज्य । तदा वीक्षण—

अतिथिरेव भव्याधी (७) एतद्व्यात अतिनिवर्त्तनी ।

स तच्छे दुष्कृत दत्ता दुष्कृतमादाय वच्छति ।

अथवा—

अथमसापि वर्ण्य भोग्योऽपि एतद्व्यामय ।

पूजनीयो दयावीर्य सर्व-देवमयोऽतिथि ॥

(१) Making daily oblations

(२) A vegetarian

(३) Devoted to poetry and learning

(४) A repository of trust and confidence

(५) Withdraws, withholds

(६) With constantly pleasing words

(७) Disappointed

सुषोऽनृत—माज्जारा हि मास कथम् (१) । वचिशावकाय
सत्र निरुद्धम् । तेनैव ज्ञेयम् ।

तत्र सुता माज्जारा भूमि कृदा कर्षो कृदि । इति
च—मया धर्मोपाका सुता वीर रमिच दुष्करं तत्र पाशु-
नयम् अव्यवहितम् ।

एव विज्ञाप्य क माज्जारा तत्र कोटरे कित । वती
दिनेषु वच्छन्तु न वचिशावकान् पाशुन कोटरमासीद इत्यत्र
आदति । देवाम् अपत्यानि आदितानि ते वीरार्थं
शिवदृष्टि (२) इत्युक्तौ विज्ञाप्य समारम्भः । तत् परिज्ञाय
माज्जारा कोटरान् निहत्य नष्टि पसारित । यतान् वचिभि
इत्युक्तौ निरुद्धदृष्टि तत्र तत्र-कोटरे (३) मायकासीनि
इत्युक्तौ । अमन्तरम् अमिनेव तत्रद्वयेव अपत्या मायका
आदिता इति सर्वे वचिभि निहितं न सुषो व्यापदित ।

वीति —अत्रातकुसुमोपमा (४) वामी देवी न कथ्यन्ति ।

(१) Fond of flesh

(२) Lamenting good strokes

(३) In the hollow of the tree

(४) A stranger One whose lineage and character are
not known

बिद्या

विद्वन्महं नृपलक्ष्म नैव दुष्कं कदाचन ।
स्वदेवै पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥१॥
कीर्तिमान् समर्थाश्च किं दूरं व्यवसायिनां (१) ।
कीं विदेजं सविद्यानां च परं विद्यवादिनाम् ॥ २ ॥
विद्या ददाति विनश्य विनश्याद् याति पावदानम् (२) ।
पात्रत्वाद् धनमाप्नोति भक्तादर्थै रतं सूक्ष्मम् ॥३॥
द्यातिमि वृण्वते नैव जीवेन्वापि न जीयते ।
न दानेन चयं याति विद्यानन्दं महाधनम् ॥४॥
चर्मकं सज्जोन्हेदि (३) परीक्षार्थं च (४) दार्ढ्यं ।
सर्वत्र जीवन् मय्य सस्य नाक्यम् एव च ॥५॥
सङ्गमयति (५) विद्वैव जीवन्वापि न चरित् (६) ।
समुद्रमिव दुर्बलं नृपं क्षान्द्यमलं परम् ॥ ६ ॥
स जीवति गुणा यस्य धर्मो यस्य स जीवति ।
गुणधर्मविहीनो बी निष्फलं तस्य जीवन्म ॥ ७ ॥

(१) Persevering industrious engaged in business

(२) Competence

(३) A thing that closes up many doubts

(४) Of an invincible object

(५) Unites

(६) A river

द्वयाच्चा मञ्जानाम्

कश्चिद्विज्जकाग्ने चानामतविधाता वस्तुत्पन्नमिति वदन्निष
येति (१) तद्वो मञ्जाना इतिवदन्ति स्म । अथ कदाचित् त
चानामव ददा मञ्जुद्विमैस्त्रयोविधि चमिहितम् अहो
बहुमञ्जो(२)(३) इदं कदाचिदपि न चक्षामिरन्वेदित ।
अथ दासदाशरहसि कदाता चम्बावमवय कदाता (४) ।
तत् वदन्ति चानाममन्त्रम इति निवद ।

अथ सेवा तत् कुलितपाशोचम (५) वच समानार्थं
चानामतविधाता चम्बाव मञ्जानाम् इदम्भूये अहो (६) तुत
मवद्वि कत् मञ्जुद्विमैस्त्रयोविधमिहितम् । तद्व्याचयेन वम्यता

(१) चानामतविधाता (One who provides sustenance what ever it
is to come) चानामव चम्बावमन्त्रम मञ्जुद्विमैस्त्रयोविधमिहितम् इति
व अथि कदाच कदाच कदाचिदपि निवदन्ति । अनुवदन्ति (Under-
stand, know, presence of mind) कदाता चानामव तद्विधाता इति
चानामतविधाता इति चानामव चम्बाव इतिवदन्ति । अथि
(Depending on the matter) उत अथि उत अथि न तत् अथिनिवद
अथि तत् इति विविध कदाच विवदन्ति ।

(२) Continuous numerous like

(३) अथ अथ अथिद्वि इति वदन् । It come, has approached

(४) कुलितपाशोचम वम्यतामदम् । Like a thunder bolt

(५) अहो हो । Oh, Ho

मन्वात् सव । मून इत्यादिप्रसङ्गे ते अस्मद्भौतिनीतिर समाश्रय
इत्यादिपद (१) परिचयित, एतन्मम अर्थवि वर्तते । तच्च बुद्ध (२)
साध्यत अर्थमवि प्रज्ञापकातुम् । एतदाकर्णं इत्युत्पद्यमति
ज्ञात् "भो ममम परिचित मयदा । अस्मापि अर्थात् (३) मितम् ।
तद्वत्त्व ममत्ताम्" ।

अथ तत् अस्मात्कर्णं परोर्विद्वत् पदविश्व अथ "हृदी न
हृदम् मन्वित (४) अर्थात्ताम् । जि मेवा वाङ्मात्रेण (५) विदु-
प्रेतामविद (६) मितता अस्मात् बुध्यते । यदि चात्तु परोर्विद्वि
तदा अस्मात् मन्वानामपि मन्वर्थाविचति । अतश्च न वास्यामि ।
मन्वानाम् परोर्वर्त तत् विद्यताम्" ।

एव तदा न निश्चय (७) ज्ञाता अन्वयविधाता इत्यादि-
मन्विष निष्ठास्यो (८) अथ परिचयैः । अथ इत्यादि तैर्मन्वा-
नीविमि ज्ञातेषु अन्वयविधाता पदविश्वेण अथ तत् परो
निर्मन्वात्ता नीतम् ।

मीति — अन्वयत न कुर्वते न जीवते ।

(१) Estimation (२) Adorable

(३) These, selection

(४) Judged, considered

(५) Simply on their words

(६) Inhabited by forlainers Ancestral

(७) Resolute Determination

(८) Went out

रूपवचन्या

आनौक्यपुराया नूतनो नाम वेद्य । य च कला-
वाचिण्यादिभि (१) बहुलोक्तविद्य (२) परमज्ञपयो बभूव ।
एवदा दुर्भिते ज्ञानासने (३) सञ्जातमयो (४) अनुविहितवान्,
पठस्मिन् दुर्भिते सम विज्ञानि पुत्रसञ्जादिभि सञ्जितव्यानि
मया धनमोक्षेन सर्तस्थ, तच्च मद्रम । यत्

एवाकौ पुत्रम योमान (५) धन कथा पर सुहृत् ।

अन्ये चासुहृद यो वलमूल कुटुम्बकम् (६) ।

तत् कथामकौ (७) स्यान्ने विज्ञानि एवाकौहि परामुखा
तथा कृतवान् ।

(१) कला—कलादिषु चतुर्विधेषु पञ्चविधैः । By exercises
arts and industries

(२) One whose work th has been extensively multiplied

(३) Near acquaintance

(४) सञ्जातमय—सञ्जात मय सञ्जातमयम् मय सञ्जातः । Miral
Lectured

(५) प्रीत्य नञ्जीवन् (Prothymic) पुत्रा दि निराकृत्युक्तिर
नञ्जीवन् इति, यस्यामेव यस्याकृत्युक्तिर य च समनिर्दिष्टि यत् य सञ्जात मयः ।

(६) कुटुम्बक—कुटुम्बक नाम । कृत यत् । Relationship

(७) Secret to others

ततो दुर्मिते चालिते पौषाणान् सर्वान् चक्षेन शिन्ध
स्त्रियमाचान (१) कथञ्चपि कञ्चेदित् किमपि न ददौ ।

अतस्तस्मै पुत्रकञ्चकादयः सर्वेऽपि विनाशेनैव सृता ।
अथञ्च प्राणमात्रावमेव परासृष्टवान् (२) ।

अथ पुत्रकञ्चकेभ्यो दत्तं वित्तं सखाचिन्तितम् ।

तन्निजकान्तरचार्ये अथ सोऽप्ये निराकुलः (३) ।

तत् सखाचरचार्याणां हि न वित्तं न चिन्तिबुद्धौ । कथं
वाचितं दिनादि यावन्तं तस्मिन्निदुर्त्येन हृष्टा तन्मनसास्त्रिण
कादृशिका पुत्रका चेऽपि श्रोतुं, तैः कथञ्च । किं च निश्चयि
तेन धर्मेन वसिष्ठेन विद्यमानेऽपि निजकान्तरात् न रक्षति ।

सूत्रधनवशात्, अथैः कान्तरास्त्रिण पुत्रका । अथा प्राण
अदौऽपि धनवशो न लोकिरते । तैः कथुं, तर्हि राक्षसादीरेण
वा गृहीतव्यं तस्य विषये तत्र धनम् । सूत्रधनवशात्,
तदन्तर्भूतं बुद्धिहीनता धनकन्दे अद्विष्टा । अथा सुखीय
धनवशैः वदुः कर्त्तव्यमित्यभिप्राये धनयोः शुभम् (४) गृहीत्वा
न गृह्णातोरे मर्त्ये कलाम् । तत्र च नास्ति दीनरमुप-
सृष्टिश्च, ना भ्रातृभौविद्यः । प्राणास्तत्रकामिनां हि (५) अथ

(१) Starting to death

(२) Thought we had looted

(३) Calm, peaceful

(४) Period of journey — loss of coast

(५) Desires of growing up my life

धनानि तान् न प्रयच्छन्ते । ततश्च परिवारयोगाकुल (१) ना
गङ्गाया माधवित्वा भाग्यः । तन्निमित्तं तुभ्यमेकं सुवर्णं
सम्पद (२) दास्यामि । नाविकं चयय, तन्नि मे सुवर्णं
सुवर्णं दत्तम् । तत् सुवर्णानि समस्तं दत्तवित्वा पुनरागच्छीत्,
भ्रातृभ्रातृविकः । सर्वेऽपि सुवर्णानि परस्मै दातुमशक्यानि, तत्
एकमेव सुवर्णं दत्तवित्वा भाग्यं भाग्यम् । नाविकम् तानि
सुवर्णानि दत्त्वा, तस्यामु दत्तवदत् । ततश्च अने माधवित्वा
गङ्गाया कृत्वा सुवर्णानि दत्तवित्वा न नाविकं कृतार्थी बभूव ।

नीति — दानोपयोगीमेव धनेन कुर्यात् ।

(१) Bestowed of members of his family

(२) सुवर्णसम्पद — सुवर्णसम्पत् । Gold coin, treasure

चलमकथा ।

उद्योवटैतुदवाह माचिअर्धो निरसरो ।

क्रियाहु सर्वदवाह (१) विना वेनाअसो भवेत ॥

पार्श्वोचिचिन्ताया वैरिअरो नाम राजमन्त्री । स च सर्वेभ्यो दुर्गतेभ्योऽनायेभ्य प्रत्यक्षमिच्छामोर (२) प्रवच्छति पदो कदवदा चलमानवि दण्डिद्वय प्रविपासयति । यत —

दुर्गतेनाप्य सर्वेषामन्तस्य प्रवसो यत ।

विचित्र अमरो (३) कर्तुं विदम्बो अउग्रमसै ॥

ततोऽन्तद्वयाया तवेदनाभ जुवा धूर्ता यदि तत्रिम मासस्य दनैरित्या भोज्य यच्छति । ययश्च चलमयात्पायां वहुद्वयस्य हदा वाञ्छुर्द्वै (४) परासृष्ट, वदवमान मन्त्रा कदवदा चलवेभ्य आसो वस्तुनि प्रवच्छति । इत्येन चलसमा चवि तानि यद्वन्तोऽवन्ताक प्रमाद । तदन्तरेदिष यदि

(१) विनाहु सर्वदवाह—In all acts of work.

(२) इच्छामोर—I want to see him after his own choice.

(३) विचित्र अमर—विचित्रो अथ अम न शक्नोति । Is not able to do any thing at all.

(४) Officer of the King.

सामिधन इवा विनष्ट भवेत् तदा यत्र ब्रह्मवादिन ।
चलोऽनघपुरुषाणां परीक्षां कुर्वे ।

इति परमेश्वर निहितैष्यस्तपुश्चैव ते राजपुरुषा बलव-
माश्रया यज्ञि योजयित्वा निदययामासु । ततो गृह-
स्थं प्रहवद्वि हृदा भूतां सर्वे पलायिता । दद्यादीव
दक्षता यवि पलायिता । चत्वारं दुष्टवास्तुतैव कृत्वा परस्पर
मानयन्ति । एकेन वस्त्राहतमुद्येनोक्त (१), यज्ञो वसमय
कोलाहल । द्वितीयोक्त, तस्मै सदस्त्रिन् यद्वेऽग्नि
संमोऽग्निः । तृतीयोक्त, कोऽपि यथा चायिंशो नास्ति,
य इदानीं वसतुःश्रीशोभि(२)सम्मान आहचोदि । चतुर्थोक्त,
यदे वाचासा । इवा कथं वसतः ? तृथीं निवृत्त । तस्य
तुर्थांमपि तेशमिव परस्परान्तरं युवा यज्ञिश्च प्रहमेया
मुपरि पतिष्यन्त इहा राजपुरुषैर्भेदेन चत्वारोऽयनरा
वेदीयास्तस्य यथाददि कृता । तत्तस्यान्वयोक्त ते, पठितम्—

एतिरेव मति क्षोधां वास्तव्या जननी यति ।

नान्नमृतां यति काचित् सोमे काश्चिद विना ।

(१) Covering his face with a cloth

(२) With pieces of cloth wet with water

बलाद् बुद्धि मरौयसौ

अभिहिते भावुरसौ नाम भिन्न प्रत्ययसति च । असौ
नित्यमेव एतेकान् स्वयंभाव्यादीन् व्यावादयामास (१) ।

अथैवदा दहनशक्तिं सर्वं कदाच मन्त्रिषु स्वयंभावादीन्
मिथित्वा तन्मन्त्रिषु शत्रु शत्रुभिर्न किमर्थेन दहनं नृप
वधेन (२) । तत्र एतेनैव मन्त्रिषु दहिर्भवति । यत् क्रियता-
मस्माभिः सह सत्तय (३) । अथ प्रभृति इतिदिनमेको
नृपस्य भक्त्याहं समेषां । एवं ह्येव तत्र तत्रत्वात् (४)
लोभं विना भविष्यति, अस्माकमपि सर्वोच्छेदनं (५) न स्यात् ।
तदेव राजधर्मो तुष्टीयमान ।

अथ तेषां दहनमस्माकस्य भावुरसौ च अथ सत्यमभि-
हितं भवति । पर यदि नित्यमेव एको नृपो राज्यमिति
दहनं सर्वमेव भवति । अथ ते तथेति प्रतिज्ञाय
निश्चितास्तु तस्मिन् विमर्शो दृश्यते । एवम् प्रतिदिन

(१) व्यावादयामास निरन्तरम् । Called

(२) कदाच न चैव सर्वं नृप दहति । By the destruction of all
the hosts

(३) सत्तय इति तत्र तत्र । Treaty, arrangement

(४) तत्र तत्र तत्र तत्र तत्र तत्र तत्र तत्र । Intense

(५) Total annihilation

कर्मिणाविति । कुली वा वैराग्यकुली (१) वा श्रीकृष्णो वा पुन-
कलक-आन भोगी (२) वा तथा मन्त्राद् दत्त मोक्षार्थं मन्त्राङ्ग-
समये लक्षितव्यं ।

अथ कदाचित् जयकल वा (३) समुत्थान । त्रेषितश्च
चरित्तुष्टयि च समुत्थाने । स च मन्द मन्द गत्वा
वेलातिक्रम विधाय आकुल हृदय मित्रम् वधोपायं चिन्तयन्
दिश्यते प्रातः । मित्रम् वेलातिक्रमं कुर्वन् कीर्तयितुं
मृदवी (४) परिलेखितम् चिन्तयन् "चरी मया प्राप्तैव
नि सप्त (५) वन कलाधम" ।

एव चिन्तयति तन्निमग्नो मन्द मन्द गत्वा प्रथम
तस्यापि स्थित । अथ त विराट्पदात् सङ्कुक्षीयश्चावलीक
कीर्तयन्ति (६) च "निर्मलं वचाच "रे जयवाजस ययतस्यावत्
सङ्कुक्षम अपमत्तं वेलातिक्रमेवावत । अन्नादपराधात् त्वां
निरास्य प्रातः सकलान्यपि सन्तान्कुक्षेन्यामि" (७)

(१) Indifferent to the worldly pleasures

(२) Aiming at the destruction of wife and children

(३) वा विल लयं एति कम् । 'Tara

(४) कलसी पीरान्ते । Corners of the lips

(५) नि सप्त सङ्कुक्षम राजर्षिकृतं कर्मैव वचनं चरित्तुष्टयं ।

Devoted to all animals

(६) Flaming up in anger

(७) कुक्षीयामि निराश्यामि । I will exterminate

अथ अत्रापि अथम्भ सविन्द प्रोवाच क्षामिन् नावापराधो
मम न चापरीयः सन्धानम् । तूष्णीं चारणम् । सिंह चाह
सत्वरं निवेद्य वाचकम् दृष्टान्तगतौ (१) न भवति ।

अथपि चाह क्षामिन् समस्तसूत्रैश्च मम वारं विज्ञाय
अहं प्रेषितः । मा तु सत्तुतरं दृष्ट्वा मे चरान् पक्षं यथैवान्
मया सह प्रेषितवन्तः । तदवाचमानच्छुन पक्षि मञ्जता
केनचिदपरमिदं विवराविर्गता (२) अस्मिन्निष्ठं रेणुं प्रक्षिप्य
ययम् । मयास्मिन्निष्ठं ययं यन्मयास्मिन्नी भासुरकमिदम्
आवागच्छे समवधश्चैव तत्काले मञ्जताम् ।

तत्तर्कनास्मिन्निष्ठं "मदीयमित्ययम् । मया सह समवधश्चैव
समस्तसूत्रैर्मेवैवेक्षितवन्तः । वीरः स भासुरकः । अयं (३)
सोऽहं वने रात्रौ तर्हि पक्षं यथैवान् अथ दृष्ट्वा समाह्वय
दृष्टमानच्छु । यः कश्चित्काली अयमस्मिन् रात्रौ अस्मिन्निष्ठं
सु सन्निधेयं सुमानं मञ्जताम् । ततोऽहं वेनादिष्ट क्षामिन्
सन्धानमागतः । एतत् वेनादिव्यवहारम् (४) । तद्वचं व्यासो
प्रकाशय (५) ।

(१) दृष्टान्तगतौ दृष्टं तत्कालं । Fallen into my jaws

(२) Coming out of the den

(३) अथ वदिः If

(४) Cause of the lapse of so much time, cause of my
coming after the fixed hour

(५) तत् तद्वत् अथ अस्मिन् निष्ठे आसीत् तत् तद्वत् अस्मिन् अस्मिन्
व्यवहारः एवम् । Judge

तच्छ्रुत्वा भासुरस्य चाह भद्रं सत्यं दम्यं मे न
 शौरमिह न । नैनाह नमस्योऽपि वसतिता (१)
 सस्यो भवामि । गच्छ चान्तामन्त्रं स्मरन् । एवमुक्त्वा
 चकाराद्ये प्रसन्नः । ततश्च कथितं कृपमाश्रय्य स भासुरस्यमाह
 ह्यमिह कस्यो प्रतापं सोऽहं वसति । त्वा दृष्ट्वा दूयत एव स
 शौरं कद्रुं विवह । चान्तां दम्यं हामि ।

तच्छ्रुत्वा भासुरस्य चाह भद्रं सत्यं दम्यं मे दुर्गमं ।
 तदनु (२) दर्शितस्योऽहं कृप । सोऽपि मूर्खं विह कृपमाश्रये
 चामन्त्रं प्रतिविम्व हृष्टा चकारविचविष्टा (३) नाह कुमीच (४) ।
 ततश्चापलितयेन दिशुच्यते नाह कृपान् वसति । चकारा
 न नाहमाकर्ष्य कोपस्थानित चामन्त्रं कृपे चिष्टा प्राचान
 कुमीच । हृष्टाचरवि सस्यो कृता निर्मवास्तुच वने वसन्ति न ।

(१) वसतिता वसतिता । Vastita

(२) तदनु तदनु । After that

(३) चकारविचविष्टा चकारविचविष्टा चन विचकारविचविष्टा । Taking

into for another time

(४) Set up a local rear

धर्मबुद्धि-पापबुद्धौ ।

कस्मिन्निदधिवर्तने (१) धर्मबुद्धिः पापबुद्धिश्च द्वे भिन्ने प्रतीयन्तः स्म । कदाचित् पापबुद्धिना चिन्तितम् यत् तत्रात् सूक्ष्मी द्रष्टव्यः । तदेतं धर्मबुद्धिमादाय देवान्तरं गत्वा यस्यापदेन चर्योपार्जनं (२) कृत्वा एतन्मयापि वक्ष्यित्वा सुखी भवामि । यत्तु यस्यान्विष्यदमि स धर्मबुद्धिः प्राह भो मित्र देवान्तरमष्टदा वार्हेके (३) निरुपनम् वा वाता कथयिष्यमि ।

तदाकर्ण्य धर्मबुद्धिः ब्रह्मदमना सुदमनामुवाच (४) सुमि, इति तेन सह देवान्तरं प्रविशत । तत्र धर्मबुद्धिप्रभावेण पापबुद्धिः नापि प्रभूतं विजयमाप्नुयाम । तत्रच दास्यमि तौ प्रभूतं दूतमर्जयित्वा ब्रह्महो स्यात्तु इति श्रीमद्भगवंतं निवेष्टी ।

यत्तु स्यान्मयसौपर्यन्तिना (५) पापबुद्धिना धर्मबुद्धिः चरि-
दितं भद्रं न चर्येत् एतद्विषयं यत्तु तेन सुखी । ज्ञातयो
वाभ्युद्यन्तं ज्ञातयिष्यन्ते । तदस्मिन् वचने वने कापि भूमौ
निधाय विचिन्त्यावसादाय यत्तु प्रविशाय । भूय प्रयोजने
सन्ध्यायै समेत्य यथात् स्थानावेत्याय । तदाकर्ण्य धर्मबुद्धिराह
भद्रं तर्हि एव क्षिप्रम् । तदाबुद्धिर्दे दास्यमि तौ स्यात्तु
यत्तु सुखीनं क्षिप्रवन्तौ ।

(१) चरितये स्मरः । Tena Cey

(२) Acquisition of wealth

(३) In old age

(४) With the permission of his superiors

(५) When they came near their place

एकदा पापमुनिर्निर्दोशे अष्टवीं गत्वा कृत् सर्वं विस्त
समादाय वत्सं पुरयित्वा अश्वत्थं समाधत् । यत्र यत्रोद्यु
पापमुदि यत्रोद्युदि वसित् प्रोधाव सन्धे बहुकुटुम्बी (१) यावा
विष्णुमावात् पीदाव (२) । सप्तत्वा सप्त स्यात् विविधमात्र
चनमप्यथाव । सौमित्रोक्तं मद्रूपं विवृतम् ।

यत्र तौ ततः कान्धं द्यावत् चनतः स्याद्विज्ञं भाष्यं इह
यस्योः । अत्रामारे (१) पापमुनि आत्मविस्मयहयन (२) प्रोधाव
भो यत्रोद्युदे तया कृतम् एवम् नान्यत्, यतो भूयोऽपि वत्सं
पुरतः कृतम् । तत् इत्यन्तं मे तस्मादेव, अन्यथा यत्र रामकुसु
मिरेदित्थमिति (३) । स याव भो दुराजन मैव वद । यत्रोद्युदि
अश्वत्थं न वत्सवीरवत्सं करोमि । एव दावपि तौ विवदमात्रो
धर्मोधिकरण (४) सत्ता त्रोचतु परस्परं वृषयस्योः ।

यत्र तौ धर्मोधिकरणोऽधिकृतौ ॥ पुत्रोऽपि द्यावै वाव-
विद्यमिती तावत् पापमुनिराह यत्रो न वत्सव् इत्येव

(१) बहुकुटुम्बी वसित्वार्थः । Here, many relatives to support.

(२) यत्रोद्युदं यत्रोद्युदं ततः सप्तत्वा सप्त स्यात् विवृतम् । Also nothing
closed.

(३) अश्वत्थं यत्रोद्युदं वदति । In the mean time

(४) Striking his head with his own hands

(५) Shall file a suit in the court of law - complain to the
officers of the king

(६) धर्मोधिकरणं यत्रोद्युदं ततः सप्तत्वा सप्त स्यात् विवृतम् । Court of
justice

(७) यत्रोद्युदं यत्रोद्युदं ततः सप्तत्वा सप्त स्यात् विवृतम् । Judges of the court
Gentlemen on the bench

तारक्षरेण (१) शोभाय "मयवति धनदेवते धानयोर्वैश्वे यथौर
त कथय" (२) । अथ पापबुद्धिनिता शमीकोटरका शोभाय
"भो नृपत नृपत धर्मैर्बुद्धिना अपन्नसम् एतदनम" । एतदा-
कर्ण्य मन्त्रे ते राजतुभ्या विन्ध्यवीत्कुलसौचन्या अमयमः । धर्मै-
र्बुद्धिना तु तच्छमीकोटर वज्रिमोक्षदृष्टौ (३) परिवेष्टा वज्रिना
चन्द्रीयतम (४) ।

अथ लभति लम्बित चतुर्दशधरौर स्फुटिताय (५) कश्च
परिवेष्टयन् (६) पापबुद्धिनिता शमीकोटराभिराजामः । ततश्चै
रहमे एत भो क्षिमिदम् । इत्युक्ते च पापबुद्धि विवेष्टित
सर्वमिदं रेषां निर्वेष्ट उपपत्तः (७) अथ पापबुद्धि शमी
वात्याया इतिहस्ता (८) राजतुभ्या धर्मैर्बुद्धि प्रशस्य एतमुत्तु
अथा वापु एतमुच्यते ।

उपाय चित्तवैतु पापस्तथापापस्त विमोक्षैत् ।
अनेन पापबुद्धिना उपायचिन्तितो भवति । एत एतुभक्त
राजम् ।

(१) तारक्षरेण पत्राभायः । In a hand letter.

(२) त कथय त कथायः । Declare him definitely as such.

(३) वज्रिमोक्षदृष्टौ चन्द्रोदयवन्द्यैः । With constructive thoughts.

(४) Set fire to.

(५) स्फुटिताय स्फुटितव्यम् । With eyes split out or burst.

(६) परिवेष्टयन् निवर्तयः । Cling previously.

(७) उपपत्तः पत्तः । Dead.

(८) इतिहस्ता गच्छा यत् इतिहस्ता । Hanging.

सत्यवैरक्षया ।

पुरा इक्ष्वाकुवर्षाच्च (१) नगरे महामहामा रवनेन्दरो
 बभूव । तस्मिन् विविमरुत्तं नामनि तदुत्कर्षावहित्य
 क्षापरराज (२) क्षमजिघोषु कञ्चन-वन सञ्चितम्नामानाम् ।
 रवनेन्दरक्षमायान्ता जालां काञ्चीम् (३) सुरक्षैश्चाप्यारोहे
 मैत्रिणैः पण्डितैः पुरादहिर्भयं तेन बलं सधाममङ्गीरकार ।
 तयो ममापन्ने सधामि बलवता क्षापरं राज-वेन्द्रेण जन्ममाना
 सधमं दोषा रक्षान्ता पराधुन्या बभूवुः । ततः पलायमान निज-
 बलं हृष्टा रवनेन्दरं तवान्, ११ मम मैत्रिणां सुधातः मध्ये
 कोऽपि तादृशो नास्ति स इत्यन्तौ त्रिभुवनान् पलायमान मम
 मैत्र्यं तेन साधुवैरक्षेण कथमयमन्तरी १ तत्र यत्र राजं तत्र न तुला

(१) इक्ष्वाकु—The capital of the Ikshvaku and Pandya is the remains of which still exist about 57 miles to the north east of the modern city of Pondicherry on the bank of the old channel of the Caveri. It was founded by Hastur, a king of the Lunar line.

(२) King of Africa

(३) काञ्ची—This name was applied to the people of the north western corner of India. The country was noted for the breeding of horses.

कचोट कुल मन्त्री (१) नरसिंह देव नामा चौहानकुल (२) मन्त्र्य बोरवत नामा च राजकुमारो ज्येष्ठः राजनः क दशमी रिपुनाशकः भवदत्त निवारयितुं शक्नोति, यदि क्षम पराहृत भवान् स्वमोक्षयति, तदा चाकाम भवतो विपक्ष पराभवितुं चैतन्महो । यवनेभ्यः उवाच, साधु कुमारो साधु युवाभ्यामस्य क दशमः व्यवहति ? ततो नरसिंहदेव सपात्राद्यैः सुभ्य तादृशित्वा सप्तमा कार्यभारम् इषिदेम य एव च विजयिष्यामानः कार्यभारम् शक्नोन् नृदि कृतवान् । कार्यभारान् मगधानो भूमौ निपपात । बोरवत देवेन च भूमौ वसितस्य तस्य विरञ्जिता यवभारान्भ्य हुरो मोक्षम् । यवनेभ्यः उवाच कश्चेद शिर ? बोरवत

(१) कचोट—The modern Kachhat; the name however was incorrectly applied to the central districts of the peninsula including Mysore.

(२) The Chauhans are one of the Agnikulas who are divided into four tribes, the Chauhanas the Parbhatas the Chakals and the Chauhans. The last mentioned tribe was the most valiant of all the names meaning the 'four handed warrior'. The genealogical tree of the Chauhans extends १५ periods from Ashoka the last celebrated Chohan, down to Prithviraj the last of the Hindu emperors. The Chauhans sent forth twenty four branches of whom the most celebrated are the existing families of Boodh and Kotha.

(३) दशमकुलियवनिधन—यवभारं द्वाविंशतः कश्चित् पृथिव्याकामा देवः कथीतः ।

कथयति, कार्यैराश्रयः । यवनेश्वर उवाच, केनासौ ज्ञतः ।
 योगज्ञतो ब्रूते, राजनः । पराक्रमयानिना नरसिंहदेवेन
 ज्ञतः । सत्यवादाभिना मया विरचितम् । यवनेश्वर
 उवाच, नरसिंहदेव कुतः । योगज्ञतो ब्रूते, कार्यैराश्रय-
 हविधान इति हि सामिबभामिति बहुलसमैतिकैः (१) संशु-
 मिरितो जन्ममानो मया दृष्टः, क्व वन खेटान्तेष्वपि वा क्व
 जायते । ततो यवनराज परमेष्ठ ज्ञतनाश्रयः पन्नावमान इहा
 परमानन्दो (२) बभूव । तुषष्ठाश्च पटपुत्रासिन् स्वधैरिमान
 प्रत्याह, हे नैविद्या । पन्नावमानान परमहान सि सिन्धुः ।
 सम्यग् राक्षसजितान् कार्यैराश्रयः कृतान् नरसिंहदेव मे
 विज्ञापयत । तदनन्तरमेकत्र कथाम-बदेष्टे पटपुत्रि (३)
 तुषितः सिन्धुजितश्च वेदना-सृष्टितः नरसिंहदेव यद्वन राक्षो
 यदयं तुषादयतीत्ये च ब्रूयते, हे नरसिंहदेव । लीलि-
 षसि । नरसिंहदेव उवाच, राजनः । मया यत् कृतं सि
 यदयत्र भवता । यवनेश्वर उवाच ज्ञतः मया । कथितं
 योगज्ञत देवेन, त्वया ज्ञतं यत्तुर्ह्येव । नरसिंहदेव उवाच,
 तर्हि लौबिष्यामि । वत —

(१) व्याख्यानम् — यद्यपि नरसिंहदेवो ज्ञाति-निष्ठः यथा वेदः सत्यं
 यदायं नरसिंहः तदा वेदिकः सत्यवेदिकः ।

(२) काली नाम्नी यथा H. B. S. 10000000

(३) यद्विषः Dialectic

सौकुल्यं दुष्करं कर्म मया यथा विवेक्ष्यम् ।

तेन विज्ञायमानो मे कश्चित् पञ्चपादयः ।

ततो यद्वनराजस्य कुमारः शान्तं शेषज-पयोनिषं सख्यैरेव
द्विषस्यैव नितामयमकरोत् । तदनन्तरं शान्तं वनं शान्त-
मिष्टं पूजयितुमुपयजमे । ततो नरविहदेव कथाय, राजन् ।
युद्धं राजपुत्राणां साक्षात्किञ्च एव कथंभूतं किमभूत् त मया ज्ञातं,
यदिह मम पूजा क्रियते ? यदि तु पूज्येन कर्त्तव्यं, तदा
वीरव्रत-देवस्य निवृत्तां, तेन रिपु-शिरो-ज्याम्यैव यत्नं रत्नबाहु-
रोपेन भवतः पुरस्कृत्यैव वयं प्रशंसितः, सख्यैरेव न कथायि-
तम् । अन्यथापि नोद्यमानं विपुभिरो दृष्ट्वा को वा पश्यन्तु
यज्जुयान्, यक्षसां स्तारितो रिपुनिभिः । तदयमेव प्रथमं पृथक्तां ।
वीरव्रतदेव कथाय, कुमारः नरविहदेव मामैवं ब्रूहि, कथमत्र
तव पराक्रमं कथमादाय परोन्मिहयौवौ भविष्यामीति । नर-
विहदेव कथाय, साधु कथयोर साधु । अमेन तव सख्येन
कर्ममेव (१) विवेचितम् ।

ततश्चातो परस्परमाकाङ्क्षमुपकर्षयन्तां समुपवात-परितोषेन
यवनाज्येन दास्यति कुमारी तुल्यमेव सत्कृत्यौ ।

(१) अन्यथा विवेचितम्—अन्य एविव नरविहदेव कथयतिव पूज्यं विवेचितं
निवृत्तं विनापि कथयतिवित्यर्थः । अत्र ते कथं तव बाहुन न कथयन्तव कथ्यते
कथय । Here taken note of all considerations relevant to your
good

चर्यकाण्डिका कर्तव्यम् ।

यत्तदोषा दुर्बलैश्च हातया भूतिमिच्छता (१) ।

निद्रा यन्त्रा भय लोभ आसक्त दीर्घसूत्रता ॥

उत्साह सम्पन्नमदीर्घसूत्र ,

विद्याविबिध आसक्त्यसक्त ।

सूर कतघ्न हठ बीहृदश्च (२)

अप्यो सत्य याति निवासक्षेत्रो ॥

सद्यमेव हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथ ।

न हि सुप्तस्य सिद्धस्य विद्यन्ति वदन्ति नृणा ॥

सद्योनिन पुरुषसिद्धमुपैति सत्त्वो

देवेन देवमिति कापुरुषा वदन्ति ।

दैव निहन्त कुर्व पीडयमात्मयत्तया

तस्मै कृते यदि न सिध्यति कोऽयं दीप ॥

य कारिणी (३) मध्यमय प्रयत्ना

निवेयते निष्क सहस्र तुल्या (४)

कान्तेषु कोटिष्वपि सुलङ्घना

स्तु राज्यविद्ध न लज्जति सत्त्वो ॥

(१) Desiring his own good or prosperity

(२) Search in friendship

(३) A coin used as a coin

(४) Regards like a thousand of gold coins

जलविन्दु-निघातेन क्रमशः पृथ्वीं चट ।
 स हि तू सर्वविद्यानां सर्वस्य च धनस्य च ॥
 हृन्दिष्यामि च समग्रं यजन्तुं यच्छिवो नर ।
 देश-काल-यत्नं ज्ञात्वा सर्व-कार्याणि साधयेत् ॥
 चक्षुषा च श्रोत्रेण निश्चाद्योऽथ शक्यैस्तु ।
 एतच्च समुपात्तानीं (१) एतर्द्धमवबोधय ॥
 विप्रसायमनालोच्य श्वशुरान् सखाप्यथा ।
 परीक्षीतुं त्वयाभी यतो वैश्वस्योपम (२) ॥
 यजमानतुमता चेष्टा समवाहृतता क्रिया ।
 तज्जादयन्ता समयं वाचं यन्मै कमाचरेत् ॥

(१) Duly earned

(२) Like Kuvira, the god of wealth

सिंहशृङ्गाचरो ।

अभिहितं वनप्रदेशे चरन्त्यसौ नाम सिंह इतिवदति
 च । स कदाचित् इत्येतच्च परिममनं शृङ्गामचरो (१)
 न किञ्चिद् अपि शत्रुम आशङ्कत । तच्च चक्षुःमनमसौ
 स मही विरिषुषाम आयाच तस्मा इति वित्तवामास
 नूनम् पतसां दुहावां रात्री केनापि शत्रेनावलम्बन । तद्
 निन्दो (२) मूला तिष्ठति । एतन्निन्दन्तरे दुहावामो दधि-
 पुच्छो नाम युवाश्च समावात । स च अपश्यत् निन्द-
 पच्छिन् (३) दुहावा इतिटा न निन्दमच वता (४) । तच्च
 सो विनयत् चरो विनयो इति नूनम् चक्षा चमर्गतेन
 सिद्धेन भाष्यम् । तद् किं करोति कथं ज्ञास्यामि ।

एवं विचिन्त्य दधियुच्छो वारुणं पुनर्गुणं (५) आयेन ।
 चरो सिंह चरो विन इत्युक्ता तुल्येभ्यः स मूरो मोघत
 भी किं न शरति यत् मया तथा सच समय ऊरी इति
 मया वाच्यम् समायेन त्व वक्तव्यं तथा च चक्षुः शङ्कर-

(१) शृङ्गामचरो चरं दुर्गतं यान् नीचं करोति । Thus or below through the gutter

(२) निन्दत अन्येन । Secret to others unknown of

(३) निन्दत करोति विन इति । A line of the foot prints of the lion

(४) दधियुच्छो वता करोति । Cause out

(५) पुनर्गुणं चक्षुः । To call out

चौध (१) । तद् यदि मां व्याह्वयन्ति तयो ऽहं विहीन
स्मिन् यास्यामि ।

तच्छ्रुत्वा भिक्षां निमित्तकृत्स्नं गृह्यन् एषा शुभा वस्तु
समागतस्तं वरा समाह्वयन् करोति । परन्तु अथ महद्वात्
न विचिद् गतौ । तद् अहम् अप्प्राह्वयन् करोमि चेन्न तदनु-
सारिण्य प्रविष्टो ऽहं मे शोच्यतां याति । एष सम्बन्धार्थे (२)
भिक्षाम् तस्य आह्वयन्तं अन्वरोत् । अथ भिक्षाशब्देन सा शुभा
प्रतिवस्तुषां अन्वयान् अपि दूरस्थान् आरम्भ्यतीत्यन् वासया-
मानम् । अनाम्नो ऽपि पलायमान इमं श्लोकमवदत्

अनागतं व कुर्वते न शोचते

न शोचते यो न करोत्यनागतम् ।

वने ऽहं दक्षस्तं समाकृत्वा वरा

विलस्य वाचो न कदापि मे भूषा (३) ॥

(१) अनागतनीन आगतम् । To be called as (not unaccompanied) ।

(२) सम्बन्धार्थे आह्वयन् । (This accompanied) ।

(३) य एवम् अनागतस्य अनुपस्थितं सम्बन्धित्वेति वाक्यं कुर्वन् सम्बन्धितस्य
अनित्यस्य प्रतिपत्तिं विदधति न शोचन्ति भिक्षाशब्देन वाक्यम् अनित्यवदति इत्यर्थः । य
अनागतः न करोति सम्बन्धितस्य अनित्यस्य प्रतिपत्तिं न विदधति न शोचति सम्बन्धि-
तति चेत् विचिद् अस्मिन् कर्तुं शोचयेत् इत्येति इत्यर्थः । अथ अस्मिन् वने दक्षस्तं
विलस्य इति वरा समाकृत्वा वने आगत्य अस्मिन् वने याति इति वाच्यं । अस्मिन्
वाक्ये वाचो अनागतस्यार्थे न कदापि न भूषा ।

नीलवर्ण-शृंगार-कथा ।

कस्मिंश्चिदने चण्डरथो नाम शृंगार इतिवदति स्म । स कदाचित् सुधाविष्टो नयनान्दरे प्रविष्टः । अतः नगरवाहिनः सारमेया अवलोक्य तं नीलवर्णदृष्ट्वा चैव अत्यदितुङ्गाव्ययम् । स प्राणमयात् प्रलापमानं प्रलापकं राजकन्यं प्रविष्टः । तत्र नीलोत्सवपूर्वः^(१) महाभाण्डं सज्जीकृतमासीत् । स तस्मिन् पयातः । अतः तस्माच्चिच्छान्तो नीलोत्सवं सम्पन्नः । ततः मन्त्रे ते कामेशः स शृंगारमन्त्रावन्तो ययमाहूँ दिव्यं जम्बु । चण्डरथोऽपि तदनन्तरम्^(२) आसाद्य कामनाभिः सुखं प्रपश्ये ।

अतः तदपूर्वं कथमनवलोका कर्णे सिंहव्याघ्रवक्त्र-^(३) मन्त्रतयोऽरुणानिवासिनी मरुतः कुलमानसा समन्तात् प्रलापनं क्रियां कुर्वन्ति स्म कथयन्ति स्म च यतो अपूर्वमेतत् सख्यं कुतोऽप्यागतम् । न विद्वद्भ्यो कीदृशश्च वैदितं योदयश्च । तदन्तरं मण्ड्याम् ।

चण्डरथस्तु तान् मन्त्रव्याकुलितान् विद्याय इत्थं आह

(१) नीलोत्सवम् इव दृश्यम् । Filled with indigo juice

(२) अन्तरम् अन्तरात् । Interval

(३) इव व्याघ्रवती व्याघ्रवदिविधेयः । सिंहः

